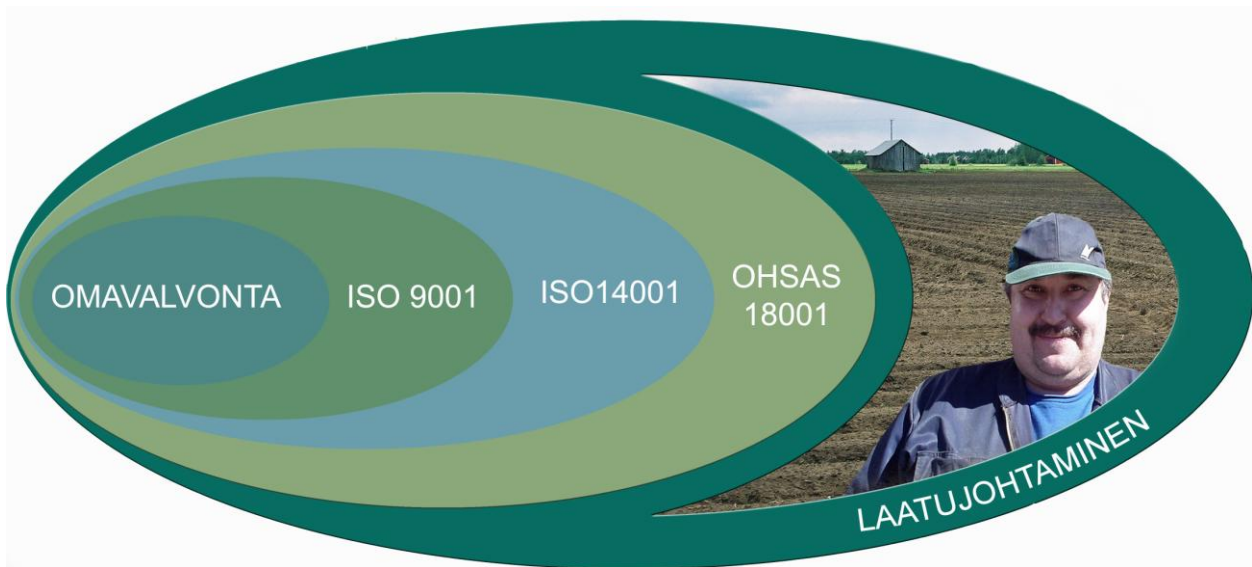

TUOTANTOTALOUDEN OSASTO
PL 4610
90014 OULUN YLIOPISTO

LAATUTILAT 9001

Loppuraportti

Dnro 1223/3514-2002
Nro 6585

1.5.2002-30.6.2004
Kaisa Tikka

SISÄLLYS

SISÄLLYS	2
1. HANKKEEN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT	3
2. HANKEORGANISAATION YHTEYSTIEDOT JA HANKKEEN PERUSTIEDOT	4
3. TAVOITTEET	4
4. TOTEUTUMINEN	5
4.1 Ympäristö- ja työturvallisuusosioiden lisääminen perunatilojen laatujärjestelmiin	5
4.2 Verkoston sisäisen auditointikäytännön kehittäminen ja toteutus	5
4.3 Nykyisten laatujärjestelmien päivitys ja täydentäminen sekä uusien järjestelmien rakentaminen	6
4.4 ATK-ohjelman teko ja sen käyttöönotto tiloilla	6
4.5 Tiedottaminen	7
5. TALOUS	8
6. YHTEENVETO JA JATKOTOIMET	8
7. KIITOKSET	9

1. HANKKEEN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT

Suomalaiselle elintarviketuotannolle on laadittu kansallinen elintarviketalouden laatustrategia, jossa sitoudutaan aukottomaan, avoimeen ja jäljitettävään laatuketjun rakentamiseen pellolta pöytään. Yhteisin toimenpitein kehitetään tuotteiden toiminnan laatua ja varmistetaan laadun pysyvä säilyminen korkealla tasolla sekä samalla parannetaan suomalaisten yritysten kilpailukykyä ja kannattavuutta. Koko elintarviketalouden kattava yhteistyö, laatuketjun rakentaminen, on ainutlaatuisia maailmassa. Tavoitteena on, että vuonna 2006 maataloilla, teollisuudessa ja kaupassa on toimiva laadunhallintajärjestelmä.

Lakeuden seutukunnan (Tyrnävä, Liminka, Lumijoki) 45 perunatilaa oli mukana Laatu-peruna-projektissa ja laati laatujärjestelmän yhdessä Maasyke ry:n ja Oulun yliopiston Tuotantotalouden yksikön kanssa vuosina 1999-2000. Suurin osa näistä tiloista sijaitsee High Grade -alueella.

Laatujärjestelmän rakentaminen aloitettiin keväällä 1999 siemen- ja ruokaperunatiloille SFS-ISO 9002 mukaan, joka oli silloin käyttökelpoinen standardi maaseutuyrityksille. Järjestelmä rakennettiin ainoastaan tilojen perunantuotannolle kattaen myös ruokaperunalle pakollisen omavalvonnan. Perunatilojen laatutyö oli jo lähes valmiina, kun SFS julkaisi vuoden 2000 lopulla täysin uudistetut ISO 9000 -standardit. Uusi ISO 9001 -standardi soveltuu hyvin nykyisiin perunatilojen laatujärjestelmiin pienin korjauksin ja lisäyksin. Yhdistämällä laatu-, ympäristö- ja turvallisuusjärjestelmä ja kehittämällä niitä edelleen saadaan tilalle toimintajärjestelmä, jonka avulla työskentely on joustavaa ja elävää.

Pohjois-Pohjanmaan perunantuotannon ja -jalostuksen tuleva kehitys ja kasvu perustuvat merkittävästi vientiin, jolloin laatu- ja ympäristönäkökohtien merkitys kilpailutekijänä on entistä tärkeämpää. Toiminnallisesti ja alueellisesti kattavan järjestelmän avulla varmistetaan, että tilojen toiminnan laatu on korkealuokkaista ja täyttää asiakkaiden asettamat vaatimukset ja odotukset. Toimintajärjestelmän avulla voidaan ensisijaisesti alentaa kustannuksia toiminnan jatkuvan parantamisen kautta, edistää tilojen välistä yhteistyötä ja markkinointia, vähentää ympäristön kuormitusta sekä parantaa työturvallisuutta.

Laatutilat 9001 -hanke toteutettiin Oulun yliopiston tuotantotalouden osastolla 1.5.2002-30.6.2004. Pohjois-Pohjanmaan TE-keskuksen maaseutuosasto myönsi hankkeelle Alueellisen maatalousohjelman (ALMA) mukaisen rahoituksen.

2. HANKEORGANISAATION YHTEYSTIEDOT JA HANKKEEN PERUSTIEDOT

Laatutilat 9001 -hankkeen hallinnoinnista vastasi Oulun yliopiston tuotantotalouden osastolla prof. Ulla Lehtinen: PL 4610, 90014 Oulun yliopisto, p. 08-553 2934, fax 08-553 29004, sähköposti ulla.lehtinen@oulu.fi ja hankkeen toteutuksesta suunnittelija Kaisa Tikka, p. 08-553 2935, sähköposti kaisa.tikka@oulu.fi.

Hankkeen ohjausryhmään kuuluivat:

Pj.	professori Ulla Lehtinen	Oulun yliopisto tuotantotalouden osasto
Siht.	suunnittelija Kaisa Tikka	Oulun yliopisto tuotantotalouden osasto
	tutkimuspäällikkö J.P. Palohuhta	Suomen siemenperunakeskusOy
	toim. joht. Petri Tölli	Pohjanmaan Luonnosta Markkinointi Oy
	Jyrki Siira	Maaseutuyhdistys Maasyke ry
	toim.joht./perunan viljelijä	Kauko Matinlauri
	EU-koordinaattori	Veikko Kallio (helmikuun 2004 loppuun asti)
	ylitarkastaja (TE-Keskus)	Tiina Lämsä

Hankkeen kokonaiskestoaika oli 1.5.2002 - 30.6.2004, josta 1.5.2004 - 30.6.2004 aika oli hankkeelle myönnettyä lisäaikaa. Hankkeen ohjausryhmä kokoontui seitsemän kertaa.

3. TAVOITTEET

Hankkeen päätavoitteena oli **peruna- ja viljatilojen tuottavuuden parantaminen kehittämällä tilojen laadun-, työturvallisuuden- ja ympäristönhallintaa.**

Erityistavoitteet olivat:

- viljelijöiden työturvallisuuden parantaminen sekä tuotannon ympäristövaikutusten kartoittaminen ja pienentäminen
- tilojen omaehtoisien laadunhallintajärjestelmän ylläpito ja kehittäminen
- Lakeuden alueen laatutyön eteen päin vieminen liittämällä uusia tiloja laatutyön piiriin
- tietotekniikan käytön lisääminen.

Hankkeen laadulliset tavoitteet kohdistuivat siis ympäristövaikutuksiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin. Ympäristövaikutusten osalta hankkeen tavoitteena oli tilojen ja yritysten päästöjen vähentäminen vesistöihin, ilmaan ja maaperään, jätteiden määrän vähentäminen, lajittelun ja kierrätyksen edistäminen sekä energian säästö. Tavoitteena oli myös ympärisöosaamisen ja tietoisuuden lisääminen. Hankkeessa laadittiin malli ympäristöjärjestelmästä, jonka avulla tilat ja yritykset tunnistavat oman toimintansa ympäristönäkökohdat ja laativat ympäristöohjelmat. Toimenpiteiden kautta tilat pestyvät kartoittamaan ympäristövaikutukset ja vaikuttamaan niihin.

Hankkeen sosiaalisina vaikutuksina oli tavoite parantaa viljelijöiden työterveyttä ja -turvallisuutta. Työterveys- ja työturvallisuusjärjestelmä rakennettiin kaikille tiloille. Kun yrittäjät havaitsivat työterveyteen ja -turvallisuuteen vaikuttavat tekijät, voidaan niitä vähitellen parantaa.

Tavoitteena oli tukea myös tasa-arvoon tähtäviä toimia. Hankkeen vetäjät olivat pääosin naisia, mutta naisten osuus osallistujista oli hyvin pieni. Hanke lisäsi tietotekniikan käyttöä tiloilla, koska järjestelmän ylläpito tapahtuu oman tietokoneen ja www-pohjaisen ohjelman avulla.

Määrällisiksi tavoitteiksi arvioitiin hankkeeseen mukaan tulevien tilojen ja yritysten määräksi 75, mikä osoittautui yliarvioinniksi. Kokonaismääräksi jäi yhteensä 52 tilaan ja yritykseen. Tyrnävä, Liminka ja Lumijoki ovat perunan tuotantoalueita, joten pelkkiä viljantuotantotiloja saatiin mukaan yksi, vaikka tavoitteena oli 20. Uusia toimintajärjestelmiä tiloille ja yrityksille rakennettiin 8 tavoitteen ollessa 10. Hankkeen aikana koulutusta sai arviolta 52 henkilöä, kun tavoitteena oli 90 henkilöä. Tietotekniikka-koulutusta annettiin 28 oppilastyöpäivää Maasyke ry:n toimesta. Hankkeen aikana ei järjestetty ympäristöosaamiseen liittyvää koulutusta. Alunperin oletettiin virheellisesti, että perunatiloilla työskentelevät emännät olisivat myös osallistuneet koulutukseen. Naisten osuus koulutuksesta jäikin huomattavasti tavoitetasoa vähäisemmäksi.

4. TOTEUTUMINEN

4.1 Ympäristö- ja työturvallisuusosioiden lisääminen perunatilojen laatujärjestelmiin

Kartoitettiin ympäristö- ja työturvallisuusosioiden lähtötilanne tila- ja yrityskohtaisesti. Tilanne oli kaikilla sama eli em. osioiden hoito oli aivan alkutekijöissä. Laadittiin ympäristö- että työterveys ja työturvallisuusosioon omat järjestelmät, jotka voidaan integroida viljelijöiden ja yritysten jo olemassa oleviin laatujärjestelmiin.

Ympäristöjärjestelmä rakennettiin ISO 14001 mukaan ja siitä valmistettiin aluksi pilottiversio Tyrnävällä toimivalle Matinollin Peruna Oy:lle. Järjestelmän rakentaminen annettiin Oulun ammattikorkeakoulun luonnonvara-alan yksikön oppilaille Kaija Siltakoskelle ja Jukka Lithoviukselle, jotka tekivät työn osana opinnäytetyötään. Pilottiversiosta valmistettiin tiloille ja yrityksille soveltuvat mallit. Tilat ja yritykset tunnistavat oman toimintansa ympäristönäkökohdat ja laativat ympäristöohjelmat, joita myös päivittävät sekä huolehtivat, että ympäristöpolitiikan sisältö vastaa aina ympäristöohjelmaa.

Työterveys- ja työturvallisuusjärjestelmän runkona oli OHSAS 18001 -spesifikaatio ja järjestelmästä laadittiin ympäristöjärjestelmän tapaan pilottiversio Matinollin Peruna Oy:lle. Ttt-järjestelmän rakensi tekn.yo Matti Muhos yhdessä toimitusjohtaja Jari Matinollin kanssa.

Molemmat järjestelmät otettiin käyttöön Matinollin Peruna Oy:ssä syksyllä 2003 ja em. järjestelmien pohjalta rakennettiin kaikille hankkeessa mukana oleville peruna- ja viljailoille sekä perunayrityksille soveltuvat ttt-järjestelmät.

4.2 Verkoston sisäisen auditointikäytännön kehittäminen ja toteutus

Ensimmäiset sisäiset auditoinnit korvattiin ISO 9001 laadunhallintajärjestelmävalmiuden arvioinnilla valmiiksi laaditun kaavakkeen mukaisesti. Arviointi suoritettiin osin tilakäyntien yhteydessä ja osin sähköpostin välityksellä, jolloin viljelijä täytti arvioinilomakkeen ja palautti sen lähettäjälle. Kaikki Laatuilat 9001 -projektiin osallistuvat yritykset ja viljelijät ovat suunnilleen

samassa lähtötilanteessa järjestelmiensä kanssa, joten kaikkien arviointi hankkeen loppuvaiheessa ei ollut mielekästä. Laatuilat 9001 -hankkeen loputtua laatutyö jatkuu Ouluseutu yrityspalveluiden Region Food -projektissa. Kevään 2004 aikana on koulutettu useita viljelijöitä sisäiseen auditointiin, joten toimiminen auditointiringissä on mahdollista.

4.3 Nykyisten laatujärjestelmien päivitys ja täydentäminen sekä uusien järjestelmien rakentaminen

Päivitettäviä laatujärjestelmiä, joihin lisättiin ympäristö- ja työturvallisuusnäkökohdat sekä viljantuotannon osiot oli projektissa mukana 47, joista kaksi peruna-alan yritystä. Tavoitteena oli saada mukaan 45 tilaa, joten tavoitteet ylittyivät hieman. Määrälliset tavoitteet yliarvioitiin viljantuotantotilojen osalta. Tyrnävän, Limingan ja Lumijoen alueet ovat puhtaasti perunantuotantoalueita, joten pelkkiä viljantuotantotiloja saatiin projektiin mukaan yksi, vaikka tavoitteena oli 20.

4.4 ATK-ohjelman teko ja sen käyttöönotto tiloilla

Maaseutuyhdistys Maasyke ry valmisti www-pohjaisen ohjelmiston, jonka luoman järjestelmän avulla maatilayrittäjä voi katsoa, tulostaa ja osittain päivittää omaa toimintajärjestelmäänsä internetin kautta. Rakennettiin sovellus, jonka avulla voidaan päivittää työohjeita yms. eri tiloille yhtä aikaa edellyttäen, että työtä tehdään samanlaisilla koneilla. Päivitys voidaan tehdä tässä tapauksessa yliopiston tai muun toimitajajärjestelmää hallinnoivan yksikön taholta. Tavoitteena on helpottaa toimintajärjestelmän hallintaa ja päivittämistä sekä mahdollistaa asiakkaiden matalampi kynnys järjestelmän käyttöön.

Toimintajärjestelmän käyttöönottokoulutusta annettiin viljelijöille Tyrnävän lukiolla. Koulutus toteutettiin pienissä, 8-10 hengen, ryhmissä, joten opetus oli henkilökohtaista ja tehokasta (kuva 1). Kouluttajina olivat Jyrki Siira ja Ari Tolonen Maasykkeeltä ja Kaisa Tikka Oulun yliopistolta. Pohjanmaan Luonnosta markkinointiyhtiön osakas Janne Tölli koulutti 5 yhtiön omistajajäsentä heidän omilla tiloillaan.

Kuva 1. Toimintajärjestelmän käyttöönottokoulutus.

4.5 Tiedottaminen

Hankkeen alkaessa tiedotettiin kirjeitse yhteensä 400:lle Tyrnävän, Limingan ja Lumijoen perunan- ja viljanviljelijälle sekä peruna-alan yritykselle projektista. Sanomalehtiartikkeleita on ollut mm. Rantalakeus- ja Kaleva-lehdissä. Lisäksi hanketta on esitelty monilla hankepäivillä. Kesällä 2003 hanke oli esillä Farmari Suomen Maatalousnäyttelyssä Oulussa (kuva 2). Hankkeesta laadittiin myös englanninkielinen kuvaus ja posterit, jotka esiteltiin Hollannissa järjestetyssä kansainvälisessä konferenssissa toukokuussa 2004.

Kuva 2. Laatutilat 9001 -osasto Farmari -näyttelyssä.

5. TALOUS

Hankkeen kokonaiskustannusarvio oli 144 180 euroa. Hankkeen päättyessä toteutuneet bruttomenot olivat 148 140 euroa, tulot 3 782 euroa ja nettomenot 144 358 euroa eli alkuperäinen kokonaiskustannusarvio ylittyi 178 eurolla.

Rahoittajina olivat Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EMOTR), TE-keskuksen maaseutuosasto, Ouluseutu yrityspalvelut, Tyrnävän, Limingan ja Lumijoen kunnat sekä yksityiset viljelijät ja peruna-alan yritykset. Kuntarahoitus oli 10 % hankkeen kokonaisrahoituksesta: vuoden 2002 rahoituksesta vastasi Ouluseutu yrityspalvelut ja vuosien 2003-2004 kuntarahoitus jaettiin osallistuvien tilojen sijainnin suhteessa kunnille (Tyrnävä 83 %, Liminka 7 % ja Lumijoki 5 %). Osallistujilta kerätty yksityinen rahoitusosuus oli 10 %. Koska yksityistä rahoitusta saatiin hankkeen aikana huomattavasti enemmän kuin oletettiin, siirrettiin siitä osa hankkeen tuloiksi.

6. YHTEENVETO JA JATKOTOIMET

Samalla kun yritykset ja yrittäjät ovat mukana yhteisissä projekteissa, he myös panostavat oman yritystoimintansa kehittämiseen. Toimialalla on tapahtunut viime vuosina merkittävää keskittymistä niin siemenperuna- kuin ruokaperunasektorillakin. High Grade -alueen perunantuotannon ja jalostuksen tuleva kehitys ja kasvu perustuvat merkittävästi vientiin, jolloin laatu- ja ympäristönäkökohtien merkitys kilpailutekijänä on entistä tärkeämpää. Nykyinen suuntaus on

verkottuminen ja ketjuuntuminen. Keskittyminen on tehostanut toimintaa ja tuonut parempia resursseja kehittämistyöhön sekä lisännyt uusia haasteita tuotannon tehostamiseen ja yhteisten toimintamallien käyttöönottoon koko verkostossa. Toimintajärjestelmä on hyvä yrityksen ja verkoston kehittämisen työkalu, jonka käyttöönotto mahdollistaa näihin haasteisiin vastaamisen. Laatutilat 9001-hankkeessa rakennettiin toimintajärjestelmä yhteensä 52 tilalle ja yritykselle. Asetettu tavoite kehittää tilojen laadun-, työturvallisuuden- ja ympäristönhallintaa toteutui.

Laatutilat 9001-hankkeen päättyessä peruna-alan laatutyö jatkuu yhteistyössä Ouluseutu Yrityspalvelujen kanssa. Region Food-hanke on sitoutunut rahoittamaan vuoden 2005 loppuun jatkohanketta, jonka keskeisenä tavoitteena on laatutyön jatkaminen ja auditointikäytännön kehittäminen. Tarkoituksena on luoda alueen tilojen kesken sisäinen toimintajärjestelmän arviointikäytäntö. Yli 100 perunan tuottajaa tulee jatkohankkeeseen.

Ouluseutu yrityspalvelut ja Oulun yliopiston tuotantotalouden osasto teki vuoden 2003 lopussa selvityksen yritysten, perunan viljelytilojen ja pakkaamoiden määrystä Oulun alueella. Samalla selvitettiin yritysten/viljelijöiden halukkuus lähteä mukaan laatutyön kehittämiseen, ylläpitoon ja auditointikoulutukseen. Haastattelussa olivat mukana SPK Oy, Pohjoisen Kantaperuna Oy, Pohjanmaan Luonnosta Markkinointi Oy ja RavintoRaisio, joilla kaikilla oli halu ja tarve laatutyön jatkamiseen.

Maaseutuyhdistys Maasyke tulee jatkamaan hankkeiden päätyttyä laatutyötä yhdessä viljelijöiden ja maaseutuyritysten kanssa. Maasyke järjestää tilojen ja yritysten sisäiset auditoinnit toimintajärjestelmän mukaisesti ja auttaa ulkoisissa auditointikäytännöissä aina sertifiointiin asti. Toimintajärjestelmien päivitykset tulee jatkossa hoitamaan Maasykkeen palvelimen kautta.

7. KIITOKSET

Hanke on vaatinut monien ihmisten yhteistyötä. Kiitos saumattomasta yhteistyöstä viljelijöille, peruna-alan yrityksille ja Maaseutuyhdistys Maasykkeelle. Kiitos ohjausryhmän jäsenille tuesta ja ohjauksesta sekä kunnille ja muille yhteistyötahoille hankkeen edistämisestä.